

MUSIQA DARSINING SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RUS KOMPOZITORLAR IJODIDA STILIZATSIYA TAMOYILLARI

Yarashev Jo‘rabek To‘rayevich.
BuxDPI “San’atshunoslik” kafedrası
mudiri, dotsent, p.f.f.d., (PhD).

Rizoyeva Munisa Shokirovna
Buxoro davlat Pedagogika instituti
II-bosqich magistranti

Annotatsiya

Musiqa darsining samaradorligini oshirishda stilizatsiya tamoyillarining imkoniyatlari innovatsion texnologiyalar yordamida rang-barangligini namoyon etish. Bu musiqiy-badiiy hodisa intonatsion-formativ va janr-semantik elementlarning mohiyatini jamlagan holda yanada muhimroq konkretlashtirish maqsadida, asar muallifining fikricha, ahamiyatsiz va tasodifiy xususiyatlardan mavhumlik, aqliy chalg‘itish jihatlari bilan tavsiflanadi.

Abstract:

To demonstrate the diversity of possibilities of stylization principles in increasing the effectiveness of music lessons with the help of innovative technologies. This musical-artistic phenomenon is characterized by the aspects of abstraction from insignificant and accidental features, in order to make it more important by summing up the essence of intonation-formative and genre-semantic elements, according to the author of the work.

Kalit so‘zlar: Musiqa, innovatsion texnologiya, stilizatsiya, kompozitor, bastakor, badiiy kontekst, uslub, tamoyil, tadqiqot, intonatsiya, stilistik taqlid, stilistik tahlil.

Key words: Music, innovative technology, stylization, composer, composer, artistic context, style, principle, research, intonation, stylistic imitation, stylistic analysis.

Stilizatsiya -g‘ayrioddiy, boshqa badiiy kontekstdir. Tadqiqotchilarning ushbu hodisani baholashiga ko‘ra, o‘sha davr badiiy uslubining musiqiy-majoziy tizimining rasmiy-badiiy xususiyatlarini yoki kompozitorning muallif qo‘l yozuvini ataylab taqlid qilish usuli sifatida ham qo‘llanilishi mumkin.

Nazariy tadqiqotlar (X.A. Goryuxina, G.I. Grushko, L.V. Kirillina, Yu.A. Kremlev, V.M.Lenzon, B.B.Medushevskiy, M.K.Mixaylov, E.V.Nazaykinskiy va boshqalar). Ushbu masala bo'yicha musiqiy asar yaratish jarayoni tahlili: Birinchi navbatda, asosiysi taqlid qilish tamoyilini ko'rib chiqish. Stilistik taqliddan ataylab foydalanish stilizatsiya uchun zaruriy shart sifatida namoyon bo'lmaydi, lekin bastakorlik amaliyotida uni qo'llash holatlari juda ko'pdir. Dastlab, professional bastakor ijodida musiqiy fikrni intonatsion qurish uslubi intonatsion ton yoki melodik parcha almashinuvi sifatida harakat qiladi. Musiqiy amaliyotda "to'liq" taqlid qilishning ko'plab misollari mavjud bo'lib, ular ham o'ziga xos, ham umumiy, ham maxsus uslub xususiyatlarini qamrab oladi, masalan, bu tamoyil rus musiqasida faol qo'llaniladi: P.I.Chaykovskiyning "Pikovaya dama" operasida. M.P. Borodin "Knyaz Igor" - "Xalq xori", operasida. Mussorgskiy "Xovanshchina" - "Marta qo'shig'i" larini misol qilishimiz mumkin¹ Ushbu tamoyilning ijodiy amaliyotda qo'llanilishining xilma-xilligi taqlid hodisasining ba'zi muallif uslublarining (M.I.Glinka, I.F.Stravinskiy, S.V.Rahmaninov va boshqalar) eng ifodalovchi o'ziga xos xususiyati sifatida maqsadga muvofiqligini ifodalaydi. K.Dolininning fikricha, kompozitor stilizatsiyasi jarayonida taqlid tamoyilidan foydalanish muallif uslubini to'liq yoki qisman takrorlash imkonini beradi.

Stilizatsiyaning yana bir yetakchi tamoyili begonalashtirish tamoyilidir. Bu murakkabroq vazifa stilizatsiya jarayonini muallif uslubiga oddiy taqlid qilishdan, ma'lum darajada ajratish imkoniyatini ifodalaydi. Bastakor dastlab badiiy-majoziy tizimning ma'lum darajasini o'zlashtirib, musiqa tilining mos majmuasini o'zlashtirishi, shu bilan musiqiy tafakkurning ayrim stilistik xususiyatlarini o'zlashtirishi kerak. Shu asosda ijodiy-badiiy faoliyat jarayonida muallifning individual uslubi, gapning o'ziga xos qo'lyozmasi shakllanadi. Shunga ko'ra, kompozitor taraqqiyotining ma'lum bir bosqichida uslubiy taqlid qilish zaruriy hodisa bo'lsa-da, majburiy stilistik taqlid qilish individual uslub me'yorlarini shakllantirishni buzmasligi muhim. Tarbiyaviy taqlid stilistik dominantlarni o'zlashtirishga aylanib qolmasligi kerak. Shuning uchun har qanday uslubdan begonalashish printsipli, aniq estetik va g'oyaviy-badiiy pozitsiyalar zarur. "Xorijiy uslub" tushunchasi musiqiy stilizatsiyaning deyarli barcha ta'riflarini o'z ichiga oladi. Y.Kon bu hodisani I.F.Stravinskiy ijodida tavsiflash jarayonida "begonalashish" atamasini qo'llaydi.

¹ Музыкальные культуры народов: Традиции и современность. М., 1973. С. 289– 291. Полный текст сообщения опубликован в кн.: Холопова В., Чигарева Е. Альф-ред Шнитке. М., 1990. С. 327–331.

Badiiy uzoqlashish tamoyilini ko‘rib chiqish. Badiiy uzoqlashish imkoniyati odatda bastakor tomonidan tan olinadi va tahlil qilinadi. Tadqiqotchilar bu hodisani shartli ravishda "badiiy masofa hissi" deb atashadi (Skrebkov S.S.). Bunday ichki masofa umumiy san'at sohasi bilan chegaralanadi, lekin ko‘pincha tubdan chuqurroq, estetik g'oyaviy va umuman ma'naviy bo‘ladi. Badiiy masofani tushunish turli xil dinamik va sematik rangga, bastakorning xabardorlik darajasiga ega. Stilizatsiyaning ko‘rib chiqilayotgan printsipti - distansiya fenomeni tipologiya nuqtai nazaridan ko‘rib chiqilishi kerak, bu yerda tarixiy, etnik va individual tipologik, shunday qilib stilizatsiyaning uch turini tasniflash imkoniyatini olish badiiy va stilistik hodisalarni qiyosiy tasniflash va baholashning umumiy va an'anaviy parametrlarini aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Ushbu stilizatsiya tamoyilining birinchi turi kompozitorning tarixiy uzoqligi va uning badiiy uslubidir. U stilizatsiya qilgan musiqiy hodisadan uzoqligi bilan belgilanadi. Tarixiy masofa stilistik yo‘nalishlarning nisbiy tarixiy tartibi bilan belgilanadi, shuning uchun stilizatsiya o‘z rivojlanishida barqaror ravishda yakunlangan uslubni takrorlaydi. Masalan, 19-20-asrlar oxirida rus cherkov vokal ijrosining musiqiy va uslubiy xususiyatlari barqaror rivojlanmagan an'anani ifodalagan va bu davr bastakorlari bunday kult musiqasini tarixan uzoq deb bilishgan. Ushbu badiiy masofa rus xor musiqasida tarixiy stilizatsiya turini amalga oshirishga imkon berdi: P.I. Chaykovskiy "Tun bo‘yi hushyorlik", S.V. Raxmaninov "Jon Krisostomning liturgiyasi" va "Tun bo‘yi hushyorlik", S.I. Taneev "Damashq Yuhannosi" asrlarini misol qilish mumkin².

Stilizatsiyadagi badiiy distansiya tamoyilining ikkinchi turi musiqa hodisasining etnik tabiati bilan kompozitorning o‘ziga xos uslubi o‘rtasidagi masofani o‘rnatishga asoslanadi. Bunda musiqiy stilizatsiya qilingan material xorijiy etnik kelib chiqishi ma'naviy madaniyatini rad etish harakati sifatida qabul qilinadi. Bunda o‘zgacha mazmundagi madaniyatga nisbatan etnik madaniyatning fazilatlarini bilish va tasdiqlashda tabiiy qiziqish va istak namoyon bo‘ladi. Rus musiqa madaniyati tarixida stilizatsiyaning bunday qurilishiga juda ko‘p misollar mavjud, bular milliy bastakor maktablarining shakllanishiga, folklor mavzularining aranjirovkalari, simfonik ishlanmalari individual uslubning professional an'analarga yetarlicha ta'sir ko‘rsatgan. Bunday stilistik va ijodiy faoliyatda tantanali janrlar, qo‘shiq-romantik lirika, Sharqiy slavyan kamera va simfonik musiqa namunalari tug‘ildi: D.S. Bortnyanskiy pianino sonatasi F-dur, M.I. Glinka "Kamarinskaya", M.A. Balakirevning "Islamey" oryantal fantaziyasi, N.A.

²2.Савенко С., К вопросу о единстве стиля Стравинского, в сб.: И. Ф. Стравинский, М., 1973;

Rimskiy-Korsakov "Mlada" opera-baleti, "Kitej shahri afsonasi" operasi va boshqalar, A.P.Borodin nomidagi 2-simfoniya, kvartetlar, M.P. Mussorgskiyning "Xovanshchina" operasi va boshqalar.

Stilizatsiyadagi badiiy uzoqlashish printsiplining uchinchi turi bu hodisaga misol sifatida ijodi bir xil tarixiy va vaqtinchalik davrga, ko'pincha bir xil badiiy va stilistik yo'nalishga tegishli bo'lgan kompozitorlarning o'ziga xos va yot uslubiy uslublari o'rtasidagi masofani ko'rsatadi. M.P.Mussorgskiyning "Ko'rgazmadagi rasmlar" siklidan parchalar, S.M.ning fortepiano sikli. Slonimskiy, "Albenizga taqlid" R.K. Shchedrin va boshqalar. Individual stilistik uslubdagi farq kamdan-kam hollarda stilizatsiya uchun turtki bo'ladi.

Stilizatsiyaning yana bir yetakchi tamoyili janr stilizatsiyasi tamoyilidir. Bastakorlik amaliyotida bunday mualliflik ijodining bir nechta holatlari mavjud. Musiqiy janr, uslub kabi, muayyan musiqiy hodisalar majmuasini belgilaydigan taksonomik kategoriyadir. Janrni asarning sifatida haqiqiy idrok etish muayyan tipologik xususiyatlarni ochib beradi, bu esa kompozitorga ham janrdagi asar yaratishga, ham asarda janrni qayta yaratishga imkon beradi. Ya'ni ma'lum bir janrning rasmiy xususiyatlarini ushbu janrda bo'lmagan, berilgan asar kontekstida takrorlash. Tadqiqotchilar ushbu texnikani janrga taqlid qilish (Kyuregyan T.S., Shnittke A.G. va boshqalar) sifatida belgilaydilar.

Umumiy estetik tushunchalar orqali stilizatsiya tamoyillarini aniqlashning turli imkoniyatlarini hisobga olgan holda, etakchi badiiy maqsadni belgilaydi, bu esa tinglovchilarga badiiy va ifodali vositalarni to'g'ri tanlash orqali ta'sir qilishdan iborat. Shunday qilib, rus kompozitorlar ijodida stilizatsiya tamoyillarini dars jarayonida innovatsion texnologiyalar, medialar, audio fayllar, yordamida yoritib borilishi yoki eshittirilishi talabaning taassurotini boyitib boradi va shu bilan birgalikda dars samaradorligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Троицкий В. Ю., Стилизация, в кн.: Слово и образ, М., 1964;
- 2.Савенко С., К вопросу о единстве стиля Стравинского, в сб.: И. Ф. Стравинский, М., 1973;
- 3.Кон Ю., О двух фугах И. Стравинского, в сб.: Полифония, М., 1975.
4. Музыкальные культуры народов: Традиции и современность. М., 1973. С. 289– 291. Полный текст сообщения опубликован в кн.: Холопова В., Чigareва Е. Альф-ред Шнитке. М., 1990. С. 327–331.

